

ביאורים

מצוות התורה מתחלקות לשני סוגים: משפטים וחוקים. משפטים אלו מצוות שהטעם שלהם מובן. למשל, מצוות כיבוד הורים שטעמה הכרת הטוב, מובן לכל בר דעת. לעומת זאת, חוקים אלו מצוות התורה שטעמם אינו מובן, ולולא התורה לא היינו מקיימים אותם. למשל, מצוות שעטנז שטעמה נסתרה ואינו מובן. חז"ל אף מספרים לנו [יומא סז:] שהגויים לועגים לישראל על מצוות אלו מכיוון שנראה כאילו אנו עושים מעשים ללא כל הגיון וסיבה.

למרות זאת אומרת התורה, שכאשר הגויים ישמעו שאנו מקיימים דווקא "את כל החקים האלה", דווקא אז "וְאָמְרוּ רַק עִם חָכְם וְנִבְּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה!" [דברים ד, ו] היינו מצפים שדווקא על קיום המשפטים ישבחו אותנו על חכמתנו הרבה, והנה התורה מעידה שדווקא על קיום החוקים מהללים אותנו הגויים!?

הר"ן מבאר שהתשובה לתמיהה זו נמצאת בפסוק הבא: "כִּי מִי גוֹי גְדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִבִים אֵלָיו פֶּה אֱלֹהֵינוּ כְּכֹל קְרָאנוּ אֵלָיו". הגויים רואים את השגחת ה' עלינו. הם רואים שה' שומע לתפילותינו ומשפיע עלינו שפע ברכה וטוב, שלא כמנהגו של עולם. הם רואים את השכר הגשמי שישראל מקבלים, מה שאף אמונה אינה יכולה להבטיח ולתת למאמיניה. שפע זה מגיע דווקא על ידי קיום החוקים, שאין טעמם ידוע. שהרי גם הגויים המוסריים מקיימים מצוות בעלות טעם מוסרי והגיוני. גם דמא בן נתינא, הגוי המפורסם מאשקלון, קיים מצוות כיבוד אב גדולה. למרות זאת, השפע האלוהי מגיע דווקא לישראל. אין זאת אלא בגלל שהם שומרים ומקיימים גם את החוקים, את מצוות ה' שאינן מובנות לשכל האנושי. הצחוק הלעגני של הגויים על עשיית המעשים הלא מובנים, מתהפך ליראת כבוד והערצה לנוכח קרבת האלוהים הגדולה והתוצאות הגשמיות המבורכות, שמגיעים כתוצאה מקיום החוקים. מתברר ששמירת החוקים אינה טפשות גדולה, כמו שחשבו, אלא מעידה על חוכמה עמוקה ואדירה, חוכמה אלוהית, שאין השכל האנושי המצומצם יכול לתפוסה.

הרחבות

• עין בעין' או 'צדיק ורע לו'

נִרְאָה עַיִן בְּעַיִן. דברי הר"ן עלולים להיראות תמוהים לאור המציאות הסובבת אותנו שבה במקרים רבים 'צדיק ורע לו, רשע וטוב לו'. יישוב לדברי הר"ן אפשר למצוא ברמב"ן, המחלק בין מצב האדם הפרטי למצב הכלל: "הברכות (חוץ מאלו שבפרשת בחוקות) אף על פי שהם ניסים, הם מן הניסים הנסתרים שכל התורה מלאה מהם כאשר פירשתי והם אפילו ליחיד העובד... אבל אלו הברכות שבפרשה הזאת (בחוקות) הן כלליות בעם, והן בהיות כל עמנו כלם צדיקים... ואף על פי שהם ניסים נסתרים, שעולם כמנהגו נוהג עמם, אבל הם מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ כי אם הצדיק האחד יחיה, ויסיר ה' מחלה מקרבו, וימלא ימיו, יקרה גם זה בקצת רשעים אבל שתהיה ארץ אחת כולה, ועם אחד תמיד, ברדת הגשם בעתו, ושובע, ושלוה, ושלוה, ובריאות, וגבורה, ושברון האויבים, בעניין שאין כמוהו בכל העולם, ייודע לכל כי מאת ה' הייתה זאת... והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג עניינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם" [ויקרא כו, יא].

שאלות לדיון

במשך רוב שנות קיומו היה עם ישראל נרדף ומושפל. מדוע אם כן שהגויים יעריכו אותנו? לפי הר"ן, כשמתפללים לאליל והוא לא עונה, זה סימן לאי-אמיתותו. ואם כן, מה הדבר אומר לגבי אמונתנו בקב"ה שלעיתים אף הוא אינו עונה?

וְהִנֵּה תִפְלַ בְּכֶאֱן שְׂאֵלָה גְדוֹלָה: אִיךְ אָמַר כִּי עַנְיֵן הַ"חֲקִים" - חֲכָמְתָנוּ וּבִינְתָנוּ לְעֵינֵי הָעַמִּים, וְשִׁבְעָבוֹרִם יֵאמְרוּ (דברים שם ו): "רַק עִם חָכְם וְנִבְּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה", כִּי הָעַנְיֵן כְּלוֹ יִרְאָה בְּהֶפֶךְ, כִּי אֵין סִפְק שֶׁהַ"חֲקִים" הֵם מִצְוֹת שְׂאֵין טַעְמָם נוֹדָע, וְהֵם דְּבָרִים שְׂאֵמֹת הַעוֹלָם מְשִׁיבִים עֲלֵיהֶם, וְאֵם כֵּן, רְאוּי הוּא שִׁשְׁפָּטוּ אוֹתָנוּ מִצַּד הַ"חֲקִים" לְעַם סְכָל, עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂיו בְּלֹא טַעַם. אֲכָל הַפְּסוּק הַזֶּה נִמְשָׁךְ וְנִקְשָׁר עִם הַבָּא אַחֲרָיו, עַד שִׁיְהִיָּה הַשְּׂנֵי נוֹתֵן טַעַם לְרֵאשׁוֹן, וְהוּא אָמַר (דברים שם ז): "כִּי מִי גוֹי גְדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִבִים אֵלָיו", רְצָה בָּזֶה: כִּי כְּשִׁירָאוּ הָאֱמוֹת שֶׁהֵם צוֹעֲקִים וְאֵינָם נִעֲנִים, וְיִרְאוּ אוֹתָנוּ קְרוֹבִים אֵל ה' יִתְבָּרַךְ עַד שֶׁהוּא עוֹנֶה אוֹתָנוּ בְּכֹל קְרָאנוּ אֵלָיו, עַל כְּרַחֵם יוֹדוּ וְיִרְוּמוּ אֵלֵיהֶם בְּחֻכְמָה וּבִתְבוּנָה (עַד) [עַל] שֶׁהָעַנְיֵן הָאֵלֵהִי דְבַק בָּנוּ וְלֹא בָּהֶם.

וְעַדְיוֹ צָרִיךְ בְּאוֹר: לְמָה יִחַס זֶה לְחֲקִים שְׂאֵין טַעְמָם נוֹדָע יוֹתֵר מִכֹּל הַתּוֹרָה כְּלָה. וְהַתְּשׁוּבָה: כִּי כָל פֶּעַל שִׁיְצַנֶּה לְעִשׂוֹת וְיִהְיֶה זֶר בְּלִתִּי נוֹהֵג דְּרָךְ הַהֶקְשׁ, הִנֵּה עַנְיָנוּ יִפְלֹ בְּאֲחַד מִשְׁנֵי דְבָרִים - אֵם שִׁחְזַק מִצְוָהוּ אוֹ עוֹשֶׂהוּ מִצְדוֹ לְחָכְם מְפֻלָּג, וְאֵם שִׁחְזַק לְשׁוֹטָה וְסָכָל. וְהוּא: שְׂאֵם יִרְאָה מִמֶּנּוּ [שִׁימְשֶׁךְ בְּעַדוֹ הַתְּכָלִית] אֲשֶׁר אֵלָיו כֵּן - יִהְיֶה מְחֻזָּק עוֹשֶׂהוּ לְחָכְם מְפֻלָּג, שֶׁהוּא מְשִׁיג הַתְּכָלִית עַד שֶׁלֹּא יִשְׁיָגוּהוּ שְׂאֵר הָאֲנָשִׁים, וְאֵם לֹא יִרְאָה מִמֶּנּוּ [שִׁימְשֶׁךְ בְּעַדוֹ הַתְּכָלִית, יִהְיֶה מְחֻזָּק מִצְדוֹ לְשׁוֹטָה וְסָכָל, כְּאֲשֶׁר קָרָה לְנַעֲמָן עִם אֱלִישָׁע, וְהוּא: כִּי כְּאֲשֶׁר הִלֵּךְ אֵלָיו לְאֶסְף אוֹתוֹ מִצְרַעְתּוֹ, חֲשַׁב שִׁתְּפַלֵּל וְיִקְרָא בְּשֵׁם אֱלֹהֵיו וְיִפְאָהוּ, וְכִיִּצָּא בָּזֶה לֹא הָיָה הָעַנְיֵן נִפְלֵא אֵלָיו כֹּל כֵּךְ, כִּי מִסְכָּם הוּא בְּלִב הָאֲנָשִׁים כְּלָם שֶׁה' יִתְבָּרַךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת בְּנֵי אָדָם, וְיִהְיֶה עַנְיָנוּ נוֹהֵג עַל הַדְּרָךְ הַנְּהוּג אֵין כֹּל חֲדָשׁ, אֲכָל כְּאֲשֶׁר יַעֲצָהוּ עַנְיֵן זֶר, לֹא הָיָה נוֹתֵן הַהֶקְשׁ שֶׁמִּצְדוֹ יִרְפָּא, קִצְף וְקָלַל בְּמַלְכוֹ וּבְאֵלֵהוּ, וְאָמַר (מלכים ב ה יא-יב): "הִנֵּה אֲמַרְתִּי אֵלֵי יִצְאָ יִצְאוּ וְגו' הֲלֹא טוֹב אָמְנָה וּפְרַפְרִי" וְגו', כִּי הַדְּבָר הַזֶּה כְּאֲשֶׁר לֹא יִרְאָה מִמֶּנּוּ תְּכָלִית נִמְשָׁךְ, יִרְאָה מִצְוָהוּ אוֹ עוֹשֶׂהוּ לְסָכָל, אֲכָל בְּאַחֲרוֹנָה, אֲשֶׁר רָאָה עַיִן בְּעַיִן כִּי כְּאֲשֶׁר דָּבַר הַנְּבִיא כֵּן קָרָה וְשִׁרְפָא אוֹתוֹ בְּעַנְיֵן יוֹצֵא מִן הַהֶקְשׁ, אָמַר (מלכים ב טו): "הִנֵּה נָא יִדְעִתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכֹל הָאָרֶץ כִּי אֵם בִּישְׂרָאֵל", כְּלוֹמוֹר: שֶׁמִּצְד קְרִבְתָם אֵלָיו הֵם מְשִׁיגִים דְּבָרִים שֶׁלֹּא יִשְׁעֵרם הַהֶקְשׁ בְּשׁוֹם פְּנִים, וְהַתְּכָלִית נִרְאָה עַיִן בְּעַיִן עַל פְּנֵיהֶם. כֵּן פְּרוֹשׁ זֶה הַפְּסוּק בְּשׁוֹר, יֵאמֹר: כִּי שִׁמְיָרְתָנוּ הַחֲקִים הֵיא חֲכָמְתָנוּ לְעֵינֵי הָעַמִּים, כִּי אַחַר שֶׁהֵם רְאוּ אֵם שֶׁהָעַנְיֵן הָאֵלֵהִי דְבַק בָּנוּ, וְיִרְאוּ שֶׁהַתּוֹרוֹת כְּלָן מְשִׁתְּפוֹת עִם תּוֹרָתָנוּ בְּנִגְלָה מְעַנְיָנֵהוּ בְּעִשְׂיַת הַמִּצְוֹת הַשְּׂכָלִיּוֹת, רְצוּנֵי לוֹמַר: לְהַשְׁמֵר מִן הַגְּזֵל וּמִן הַרְצִיחָה וְדוֹמִיָּהֶם, וְשִׁמְהָ שְׁנִיתִיחְדָּה תּוֹרָתָנוּ וְכָל שְׁפָן בְּזָמַן הַזֶּה הוּא עַנְיֵן הַחֲקִים, הִיָּה נִרְאָה עַיִן בְּעַיִן שֶׁהָעַנְיֵן הָאֵלֵהִי דְבַק בָּנוּ, יֵאמְרוּ: "רַק עִם חָכְם וְנִבְּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה", וְכֹא הַלְשׁוֹן הַזֶּה כְּמִדְבַר עַל עַנְיֵן לֹא הָיָה רְאוּי לְהוֹדוֹת אוֹתוֹ, אֲלֹא שְׂאֵי אֲפָשֶׁר לְכַפֵּר בּוֹ מִצְד הָרְאוּתוֹ וְהַגְּלוּתוֹ לְחוּשׁ.

מְשִׁיבִים - מִקְשִׁים קוֹשִׁיּוֹת. קְרִבִים אֵלָיו - הַמִּשְׁךְ הַפְּסוּק: 'כֹּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכֹל קוֹרְאֵנוּ אֵלָיו. בְּלִתִּי נוֹהֵג דְּרָךְ הַהֶקְשׁ - אֵינוּ מוֹבֵן בְּדֶרֶךְ הַשְּׂכָל. עַנְיָנוּ יִפְלֹ - יוֹסְבֵר. מִצְדוּ - מִצְד הַמַּתְבּוֹנֵן. יִמְשָׁךְ בְּעַדוֹ הַתְּכָלִית - שִׁיִּצְלִיחַ בְּמִסְתָּרוֹ. עַנְיֵן זֶר - אֱלִישָׁע יַעֲץ לְנַעֲמָן לְטַבּוֹל בִּירְדֵן. בְּאַחֲרוֹנָה - בְּסוֹף, לֵאחַר שֶׁנַּעֲמָן נִתְרַפָּא. עַיִן בְּעַיִן - בְּגִלּוֹי, בְּבִירוֹר. בְּשׁוֹר - בְּמִשְׁמַעוֹת דוֹמָה.

הַגְּלוּתָהּ
בְּ"חֲכָמְתָם" הֵיא
דוּקָא בְּחֻקִים

ביאורים

הר"ן חותם את סוגית אי הזכרת עולם הבא בתורה, ומסיים את דרוש א', העוסק בבריאת העולם, בשלוש קביעות בעלות אופי מוסרי על העולם הזה. העולם הזה הוא זמני, משתנה ומחודש.

העולם הזה הוא זמני. העולם הבא הוא הנצחי, ולמרות זאת אינו מוזכר במפורש בתורה. אך מי שקורא את התורה במבט מעמיק לא יכול לחשוב שהעולם הבא אינו קיים. העולם הבא תמיד נמצא ברקע. הוא כל כך ודאי שאין צורך להזכיר אותו. דבר זה נראה מתוך סיפור חטאו של האדם הראשון, כמו שראינו. הוא קיים אף בעקידתו של יצחק. לא יתכן שאברהם יעקוד ויהרוג בידי, את בנו אהובו, עתידו ותקוות חייו, שחיכה לו שנים כה רבות, רק בגלל שחושש מעונש בעולם הזה, בלי לדעת בברור שיש עולם הבא, שהוא עיקר השכר. שהרי אין בעולם הזה עונש גדול יותר לאב ישיש מאשר לשחוט בידי את בנו ולאבד את כל חלומותיו.

גם תמצית ספר 'קהלת' שחיבר החכם מכל אדם היא הידיעה שהשקעה בעולם הזה אינה כדאית מכיוון שהעולם הזה הוא הבל, דהיינו זמני וחולף. העיקר הוא לירא מאלוהים ולשמור מצוותיו מכיוון שהשקעה צריכה להיות לקראת עולם הבא, העולם הנצחי.

נוסף לכך, העולם הזה הוא גם עולם שאינו קבוע, אלא משתנה. ריבוננו של עולם יכול לשנותו לאור מעשי בני האדם. עם ישראל יכול במעשיו הטובים לזכות לגשמי ברכה, למרות שבמבט חיצוני לא נראים כל סימנים טבעיים לכך שירד גשם. לכן יציאת מצרים היא יסוד אמונתנו. בעשרת המכות וביציאת מצרים הקב"ה שידד את מערכות הטבע כפי רצונו. האוויר, המים והעפר השתנו כדי למלא את רצון ה'. דבר זה מלמד על כוחם של קיום התורה והמצוות, ועשיית רצון ה'. זו הסיבה לכך שכל החגים והמאורעות בלוח השנה היהודי הם זכר ליציאת מצרים, למרות שיום הכיפורים למשל, נראה שאינו קשור לכך. יציאת מצרים לימדה על כך שהטבע החומרי כפוף לרצון ה' ולא להפך. לכן איננו צריכים להיכנע לטבע החומרי אלא להתגבר ולחזור בתשובה.

העולם הזה הוא נברא ומחודש על ידי הקב"ה. הוא נברא ברצון חופשי וממילא יש מטרה ותכלית לבריאת האדם ומשמעות למעשיו. לכן התורה נפתחת בבריאת העולם ומסתיימת באותות ובמופתים, אשר מעיינים על חידוש רצון מאת הבורא, שגעשו על ידי משה רבנו לעיני כל ישראל.

הרחבות

למה עולם הבא לא נכתב בנוסף לגמול הגשמי

לא הצרכה התורה להמשיך יעודיה על עניני העולם הבא. אף על פי שעולם הבא הוא יסוד שעליו נבנתה התורה, התורה הסתפקה בסיפורים הרומזים עליו ולא כתבה על מציאותו בפירוש (וכן כתב רש"י שתחיית המתים רמיזה באורייתא [סנהדרין צ.]). המהר"ל מסביר שעולם הבא לא מפורש בתורה כי הוא גבוה ונשגב מדי בכדי להיכתב: "והדברים האלו (תחיית המתים ועולם הבא) הם נבדלים מן האדם הגשמי ואינם עמו במציאות, וכמו שנבדלים בעצמם ואינם עמו - כך ידיעתם רחוק מאוד מן האדם ונבדלת ממנו, ולא יכנסו בגדר השגת הנביא דבר שהוא נבדל מן האדם" [גבורות ה' הקדמה ראשונה]. בהמשך הוא מסביר שרק בתורה שבעל פה יכלו לעסוק בזה כיון ש"הפרש יש בין החכמה ובין הנבואה, כי החכם ישיג מצד שכלו, ומכיוון שהוא ישיג מצד שכלו - יוכל להשיג הדברים הנעלמים והנסתרים ביותר. אבל הנביא יקרא חוזה או רואה" (ולאחר מכן הוא כותב "אמנם בתורה כתיב לרמוז על עולם הבא..."). ביאור הדברים: ענייני העולם הבא שייכים אל תורת הרמוז והסוד, מכיוון שהם עמוקים ורחוקים מעולם המושגים שלנו, ולכן לא נכתבו בפירוש, אלא רק נרמזו, ככל ענייני תורת הסוד שרק נרמזו בתורה (ועיין עוד כוזרי [א-קו-קט], רמב"ם [אגרת תחיית המתים], רמב"ן [שמות ו, ב, ויקרא כו, יא], הרב קוק [אורות קיא-קיב]).

שאלות לדין

לפי הר"ן, אם אברהם לא היה מאמין שיש גמול בעולם הבא לא היה עוקד את בנו. האם זה לא מקטין את מסירות הנפש של אברהם?

אם העולם הזה הוא הבל לעומת העולם הבא, מדוע התורה שמה דגש כל כך גדול על הדברים המפורסמים? האם הם לא כלולים בהבלי העולם הזה?

יעודי העולם הבא בתורה

ולזה לא הצרכה התורה להמשיך יעודיה על עניני העולם הבא, אבל המשיכה ספוקיה על ענינים שהם מאמיתים זה בלי ספק, פאשר הוא זה הספור פלו של אדם הראשון, וענין העקדה, כי לו היה מספק אברהם אבינו עליו השלום בענין העולם הבא ושיחשב שהגמול והענש יהיה בעולם הזה לבד, איך יעקד בידו בנו יחידו הנולד לזקוניו מיראתו פן ישיגנו ענש בעולם הזה. אבל תורה שהיה יודע בברור שהעולם הזה ומעשהו תהו והבל ושהכל כאין וכאפס נגד הגמול המעתד, כמו שפיתח קהלת ספרו ואמר (קהלת א ב): "הבל הבליים אמר קהלת" וגו', וחתם באמרו (שם יב א): "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא" וגו', כן התורה המשיכה עניניה פלם על זה הצד, להודיע שאין לעולם מצד עצמו קיום והעמדה, אבל ענינו נוהג כפי עבודתנו ומרינו, וכי ה' יתברך בראו מאין והוציאו אל היש, וכן כי ישנה עניניו תמיד ויעתיק אותם מאשר ירצה לפניו מענינו. ולכן אנו מזכירים תמיד בתפלותינו ומועדינו "זכר ליציאת מצרים", גם במועדות שאינם נמשכים עם יציאת מצרים פלל כמו ראש השנה ויום הכפורים, מפני שהענין ההוא הורה שה' יתברך חפץ בנו ומנהיגנו ומורנו הדרך אשר נעלה בה אל העולם העליון.

ומפני זה, פאשר התחיל נותן התורה יתברך בענין חידוש העולם מפני שהוא שרש התורה ויסודה פאשר הנחנו, כן חתם תורתו באותות ומופתים אשר נראו על ידי הנביא הנאמן בארץ מצרים, ועם היות שאמר (דברים לד א): "ולא קם נביא עוד בישראל כמושה אשר ידעו ה' פנים אל פנים" מפני שהענין ההוא [לא] היה מפרסם נגלה לכל, אמר עוד (שם שם יא-ב): "לכל האתות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה וגו' ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל".

התחלת התורה בחידוש וסיומה במופתים

ולזה - ולכן. אבל - אלא. תורה - למדים מכאן. המעמד - המיועד. ומרינו - אי עשית רצון ה'. ישנה עניניו - משנה סדרי הטבע. ויעתיק - יבטל, ישנה. חתם תורתו - בפסוק האחרון בתורה. ועם היות - ולמרות.

הקדמה

במרוכזה של הבריאה כולה ניצב עם ישראל. על עמנו מוטל התפקיד הגדול - להביא את העולם לייעודו ולתיקונו. לכן, לאחר לידת עם ישראל ביציאת מצרים, התרחש אירוע ששינה את פני ההיסטוריה - מתן תורה. התורה, מלשון הוראה, ניתנה לעם ישראל כדי להדריכו איך להגשים את ייעודו. התורה מגדירה את התפקיד של עם ישראל בעולם, ומתווה את הדרכים למימושו. בליבו של עם ישראל ניצבת ההנהגה. היא אשר מובילה את העם אל ייעודו. ההנהגה מתחלקת להנהגה רוחנית, שכוללת חכמים ונביאים, ולהנהגה מדינית, שכוללת את המלך והשופטים. התורה מבצרת את מעמדם של מנהיגי ישראל ומנחה את העם כיצד להתייחס למנהיגיו.

בדרוש השביעי עוסק הר"ן בשני סוגי הנהגה אלו:

ההנהגה הרוחנית - מהו תפקידם של חכמי ישראל, מהו היחס הנפשי לדברי חכמים ולתקנותיהם, ואיזו מחויבות צריכה להיות לכל אחד מישראל להישמע אליהם. המחויבות היא הן במישור ההכרעה כיצד לפסוק הלכה בפועל בכל מצב שקורה, והן במישור של קביעת תקנות וגזרות שמטרתן להרחיק את האדם מלעבור על מצוות ה'.

ההנהגה המדינית - מהו תפקיד ההנהגה המדינית של עם ישראל, שבמרוכזה שבט יהודה הממונה על המלוכה, החל ממלכותו של דוד המלך ועד למלכותו של משיח בן דוד.

מי בעל הסמכות לקבוע את ההלכה היהודית ולהכריע בפסיקות? מהו מקומה של הנהגה בפסיקה ההלכה? מהו תוקפן של הכרעות חז"ל ותקנותיהם? מהו תפקידו של שבט יהודה בהנהגה המדינית של עם ישראל? בעניינים אלו יעסוק הר"ן בדרוש זה.

ביאורים

הגמרא מספרת על שני תלמידיו של רבי יהושע שהלכו לפקיעין על מנת להקביל את פניו. רבי יהושע שאל אותם מה התחדש באותו יום בבית המדרש, אך הם לא רצו לענות לו מכיוון שאין זה ראוי לתלמידים לומר דברים כאלה בפני רבם. אולם רבי יהושע לא ויתר, ואמר להם שלא יתכן שלא היה חידוש שנלמד שם, ועל כן הוא חפץ לשמוע מהו. רק אז נענו תלמידיו וסיפרו לו מה דרש רבי אלעזר בן עזריה בענייני מצוות הקהל. בהמשך דבריה, מבררת הגמרא מדוע לא ענו לו תלמידיו מיד מה התחדש בבית המדרש, אלא חיכו לבקשתו החוזרת? לשם כך היא מביאה 'מעשה שהיה', שבו רבי יוסי בן דורמסקית סיפר לרבי אלעזר מה אמרו בבית המדרש ודבר זה גרם לו להיענש.

לכבוד תלמידי חכמים ישנה חשיבות גדולה מאד. אחת הסיבות לכך היא שתלמיד הבא ללמוד מרבו, ובייחוד מרב גדול, חייב להבין את מקומו האמיתי. לימוד התורה של האדם הוא מפגש עם חכמה אלוהית גדולה וקדושה. נתינת התורה לאדם מגיעה אליו באופן של מסירה, ממש ש"קיבל תורה מסיני", עד לאדם הלומד. כדי לקבל באמת את דברי התורה כפי שהם, זקוק התלמיד לרב גדול בתורה, שלולא כן הוא עלול לטעות בהבנתה ולתת פרשנות מעוותת לדבריה. כדי שהתלמיד יוכל לעשות זאת הוא צריך להעריך את רבו ואת גדלותו, עד שטבעי הוא שיהיה ביניהם מרחק מסוים, ולכן כאשר התלמיד ירצה לומר דברי תורה בפני רבו, הוא יבקש את רשותו קודם לכן. מסיבה זאת, מקשה הר"ן מדוע תמהה הגמרא על דבריהם של תלמידי רבי יהושע שהקפידו ליטול רשותו לפני שאמרו לו מה היה בביהמ"ד, והרי זהו דבר טבעי ורצוי?

הר"ן מתרץ שהגמרא הבינה בקושייתה, שכדי להחשיב את הדבר כנטילת רשות, די בכך שרבי יהושע שאלם, ובמיוחד לאור העובדה שמה שאמרו לו היה בשמו של רבי אלעזר בן עזריה שהיה שווה ערך אליו, ולא היו אלה דברים שהם חידשו בעצמם.

שאלות לדין

האם דרשת השבת של רבי אלעזר כללה רק את הלימוד הקצר של הבאת הטף במצוות הקהלה? האין זה מוזר?

מדוע חכמים מקפידים על דברים קטנים שכאלו? האם זו לא גאווה?

הדרוש השביעי

"גְרָסִינוּ בְּחִגְיָה"

[לְפָרֶשֶׁת וַיְחִי]

למה מביאים טף להקהל

גְרָסִינוּ בְּחִגְיָה (ג א): "תִּנְנוּ רִבְּנֵי: מַעֲשֵׂה בְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָא וְרַבִּי אֶלְעָזָר חֲסִמָּא שֶׁהָלְכוּ לְהַקְבִּיל פְּנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּפִקְיעִין. אָמַר לָהֶם: מַה חֲדוּשׁ הָיָה הַיּוֹם בְּבֵית הַמְּדֻרָּשׁ? אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, תַּלְמִידֶיךָ אָנוּ וְיִמְיֵיךָ אָנוּ שׁוֹתִים. אָמַר לָהֶם: אַף עַל פִּי כֵן, אִי אֶפְשָׁר לְבֵית הַמְּדֻרָּשׁ בְּלֹא חֲדוּשׁ, שֶׁבֵּת שֶׁל מִי הִיְתָה? שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הִיְתָה. וְיִמָּה דָרַשׁ בָּהּ? 'הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף' - אֲנָשִׁים בָּאִים לְלַמֵּד, נְשִׁים בָּאוֹת לְשִׁמְעַ, טָף לְמַה - כִּדֵּי לְתַן שְׂכָר לְמַבְיְאֵיהֶם. אָמַר לָהֶם: מִרְגְּלִית טוֹבָה בְּיַדְכֶם וּבַקְשָׁתְּם לְאַבְדָּה מִכּוֹנֵי".

דיבור לפני גדול

הַמַּעֲנָה הָזֶה שֶׁעָנָו: "תַּלְמִידֶיךָ אָנוּ וְיִמְיֵיךָ אָנוּ שׁוֹתִים" הוא על דָּרָךְ נְטִילַת רְשׁוֹת כְּשֶׁבָּאוּ לְדַבֵּר בְּפְנֵי גְדוֹל מֵהֶם בְּחֻקָּה. אָבֵל תִּימָה בְּמַה שֶׁהִקְשׁוּ בְּגִמְרָא בְּסִמּוּךָ: "וְלִימְרוּ לִי הַיְהוּדִי, וְהִצְרַח לְתַרְץ - "מִשׁוּם מַעֲשֵׂה שְׁהִיָּה", וְיִמָּה תִימָה יֵשׁ בְּזֶה אִם לֹא רָצוּ לְדַבֵּר בְּחֻקָּה בְּפְנֵיו רַק אַחַר נְטִילַת רְשׁוֹתוֹ? וְהַתְרוּץ בְּכֵן: שֶׁסָּבְרוּ בְּעַלֵּי הַגְּמִרָא, שֶׁאַחַר שֶׁרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שָׁאַלְם עַל כֶּף לֹא יִצְטָרְכוּ עַל הַמַּעֲנָה לְנְטִילַת רְשׁוֹתוֹ, שֶׁכָּבַר הַקְּדִימוֹ לָהֶם. מִצָּרָף לָזֶה, שֶׁאֵלּוּ הַשְּׂנִיִּים לֹא אָמְרוּ סְבָרָא אוֹ דָרַשׁה מְחַדְּשֵׁת שֶׁחֲדָשׁוּ הֵם בְּזֶה, אָבֵל אָמְרוּ מַה שֶׁשִּׁמְעוּ מִרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שֶׁהָיָה גְדוֹל כְּמוֹתוֹ בְּחֻקָּה וְרָאשׁ יִשְׁיבָה. אַף עַל פִּי כֵן הִשְׁיבוּ - "מִשׁוּם מַעֲשֵׂה שְׁהִיָּה", שֶׁדָּרָךְ הַחֻקָּמִים לְהַקְפִּיד כִּיּוֹצֵא בְּזֶה, אַחֲרֵי שֶׁהִמְדַּבֵּר בְּפְנֵיהֶם קִטָּן מֵהֶם, עִם הַיּוֹתוֹ אוֹמֵר דְּבָרֵי גְדוֹלִים כֶּהֵם אוֹ מֵהֶם, שֶׁכֶּף הַקְּפִיד רַבִּי אֶלְעָזָר בְּלוֹד לְרַבִּי יוֹסִי בֶן דּוֹרְמִסְקִית. "תִּנְנוּ רִבְּנֵי" וכו'. בְּהִיּוֹת הַחֻקָּמִים (חֲפָצִים) לְדַבְּרֵי תוֹרָה, הָיָה שׁוֹאֲלִים בְּעַת הַיּוֹתָם חוּץ לְבֵית הַמְּדֻרָּשׁ מַה נִּתְחַדֵּשׁ שָׁם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבֵית הַמְּדֻרָּשׁ בְּלֹא חֲדוּשׁ.

תַּלְמִידֶיךָ אָנוּ - הר"ן להלן מבאר את כוונתם. **שֶׁבֵּת שֶׁל מִי** - מי דרש בשבת זו בבית המדרש. **בְּגִמְרָא בְּסִמּוּךָ וכו'** - בהמשך הסוגיא מקשה הגמרא מדוע ר' יוחנן ור' אלעזר לא השיבו מיד לר' יהושע ומתרתם שהם לא עשו כן משום מעשה מסוים שהיה. **עַל הַמַּעֲנָה** - כדי להשיבו. **הַקְּדִימוֹ לָהֶם** - כבר ניתנה להם רשות בכך ששאלם. **מִצָּרָף** - יש להוסיף לכך. **אָבֵל** - אלא. **כֶּהֵם** - כמותם. **תִּנְנוּ רִבְּנֵי וכו'** - הר"ן חוזר לבאר את הברייתא.

ביאורים

כפי שראינו לעיל, הגמרא סיפרה שתלמידיו של רבי יהושע סיפרו לו מה חידש רבי אלעזר בן עזריה בבית המדרש.

הר"ן ממשיך להביא את הדרשות שחידש רבי אלעזר בן עזריה, ודן בחידושו השני. רבי אלעזר דרש ואמר, שהקב"ה אמר לישראל שהם עשו אותו חטיבה, כלומר שיבחו וקילסו אותו, כנאמר בפסוק: "שמע ישראל", וכנגד זה הקב"ה עשה אותם חטיבה, כנאמר בפסוק: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

מדוע באמירת שמע ישראל, נחשבים ישראל כעושים את הקב"ה חטיבה בעולם? הר"ן מוכיח שאין הכוונה שבעצם קיום מצוות האמונה במציאות הבורא ישראל מקיימים מצווה זו, שאם היה הדבר כן היה אפשר להוסיף גם את השבח שבקיום מצוות "אנכי ה' אלהיך". אלא הדבר רומז לשבח שבאמירת "שמע ישראל" שאמרו השבטים ליעקב אבינו לפני מותו, על מנת לבטא את זה שליבם שלם עם הבורא ועם אחדותו. זהו אותו השבח שעליו דיבר רבי אלעזר, ואותו אנו זוכים לומר להקב"ה פעמיים בכל יום.

ומכאן לדרשתו השלישית של רבי אלעזר. שלמה המלך בספר קהלת דימה את דברי חכמים ל'דרבנות'. תפקידו של הדרבן הוא לכוון את הפרה כדי שתלך בתלם ולא תסטה ממנו, ומתוך כך תחרוש ותטייע לצמיחת התבואה ולהבאת חיים לעולם. כך גם התורה מכוונת את האדם ומפתחת אותו, ומוליכה אותו לדרך הישרה והנכונה. בחכמות האנושיות הנשענות על דעת האדם בלבד, שכלו המוגבל של האדם עלול להביא אותו לחשיבה שאינה נכונה, שלעיתים מטעה את האדם, ומעוותת את דרכו, לעומת זאת התורה מכוונת את האדם תמיד אך ורק לדרך הנכונה והאמיתית. דרך העיסוק בתורה האדם יודע מהי הדרך המתאימה ביותר שבה הוא צריך ללכת, ומתוך הדרכה זו יש לו את הכלים הנכונים להלחם עם יצרו.

הרחבות

• התורה, ישראל והקב"ה

והנה הודיענו שלש דרשות שדרש רבי אלעזר בן עזריה. שלש דרשות אלו נוגעות בנקודות המרכזיות ביותר. הראשונה עוסקת בתורה - בלימוד התורה הציבורי שבהקהל, במוצאי שנת השמיטה בחג הסוכות. השנייה עוסקת בתכונת האחדות של הקב"ה "ה' אחד" (דברים ו, ד), ושל ישראל, "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" (שמואל ב ו, כג). עבודת האילים רואה את הפירוד והסתירה של הכוחות השונים הפועלים בעולם. לעומת זאת, אנו עובדים את "בעל הכחות כולם" (שולחן ערוך אורח חיים ה). עם ישראל מגלה שאפשר לקחת את כל הנטיות השונות שבעולם, שנראות סותרות ומנוגדות, ולהבין כי הן בעצם מערכת שפועלת באופן הרמוני. כל כח, לא רק שאינו צורר את חברו, אלא משלים אותו [אורות ישראל א, א]. הדרשה השלישית (שתלמד מחר) עוסקת בלימוד התורה על ידי חכמי ישראל - כיצד דווקא הניגוד, שמביא לשאלה הנוקבת "היאך אני לומד תורה מעתה?!" מלמד אותנו כי כל דברי חכמים נאמרו בסיני, ומחדד בקרבנו את ההבנה כי "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" (ברכות סד). הרב קוק מסביר שדווקא דרך המחלוקת על סוגיה מסוימת אפשר לגלות בה את כל הצדדים, ומתוך כך נוצר מבט הרבה יותר שלם ומורכב על הסוגיה. לכן, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, כלומר יש להם את היכולת לראות את הדברים בצורה שלמה ומלאה [עין אי"ה ברכות ב שסא].

שאלות לדין

"אתם עשיתם לי חטיבה אחת בעולם... אף אני אעשה אתכם" - האם זה סתם פרס? האם יש קשר בין אחדות עם ישראל לאחדותו של הקב"ה?
לצערנו, אנו מוצאים לפעמים לומדי תורה עם דעות מעוותות ומידות מגוננות. כיצד ייתכן הדבר?

והנה הודיענו שלש דרשות שדרש רבי אלעזר בן עזריה - האחת היא: זאת שאמרנוהו. והשנית: "ועוד דרש: "את ה' האמרת היום... וה' האמירך היום" (דברים כו ז-ח), אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם דכתיב (דברים ו, ד): "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, דכתיב (דברי הימים א יז, כא): "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". ואני תמה על אמרו "אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם", כי "שמע ישראל" איננו מאמר ישראל שקילסו בו ה' יתברך, ולא קלסוהו בו, אבל מצוה שנצטוונו בה מאתו יתברך להאמין ביחודו. ואם על היותנו שומרים זה העקר יאמר שעשינו לו חטיבה אחת בכך, כך ראוי שיאמר ב"אנכי ד' אלהיך", שהיא מצוה להאמין במציאותו ואנו מאמינים אותו, והרי עשינו לו חטיבה אחת, ונמצא על הדרך הזה כמה חטיבות".

אבל לפי דעת מה שאמרו כאן ירמזו למה שאמרו ב"מקום שנהגו" (פסחים נו א): "דרש רבי שמעון בן פזי: כתיב (בראשית מט, א): "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידהו לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" וכתוב (בראשית מט, א): "ראובן בכרי אתה". - בקש לגלות הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, אמר: שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, וכיצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו: שמע ישראל, כשם שאין בלבך אלא אחד כף אין בלבנו אלא אחד". ולפי זה הדרש, הפסוק הזה, אף על פי שהוא מצות עשה כבר אמרוהו השבטים וקלסו בו ה' יתברך. אף על פי כן נכתב במקומו למצוה קבועה לדורות. וזהו שאמר (ברכות ו א): "אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם".

והדרש השלישי, הוא שאמר שם: "ועוד פתח ודרש: 'דברי חכמים פדרבנות' וכמסמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד - מה דרבן זה מכון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם, אף דברי תורה מכונים לב לומדיהם מדרכי מיתה לדרכי חיים". רצו בזה: שפמו שהדרבן מכון את הפרה לעשות חרישתה ביישר ושלם תלף אנה ואנה, ומן היישר הוא בא חיים לעולם - הם התבואה והפרות, אף דברי תורה מכונים לב האדם ומפקחים אותו, ולא פקחותו שיעצם ממנו נזק או דעת נפסד, אלא השגת דעת אמתי יגיע האדם בו למה שהוא תכליתו, שיש חכמות מפקחות לב האדם, אבל ישוהו מדרכי חיים לדרכי מיתה, ויגיעו מהן דעות נפסדות שבהן יהיה נטרד, אבל התורה לא תשאיר ללומדיה דעת נפסד או מדה מגנה. וזהו שאמר שלמה עליו השלום (משלי ב יי-יב): "פי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם: מקמה תשמור עליך תבונה תנצרכה: להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפכות" - אמר: שאם יקנה החכמה ותבוא אל לבו ותנעם לנפשו ככלי יקר, יגיע אליו מזה תועלת עצום, שהמזמה תשמור עליו והתבונה תנצרהו ותצילהו מדרך רע ושאיש מדבר תהפכות אל ילפדהו ברשתו. ונתבאר מדברי רבותינו זכרונם לברכה שזאת היא פונת הפרשה, כמה שנאמר בסופה (משלי ב ח ט): "כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים", ודרשו במסכת "עבודה זרה": "דכל דפריש ממינות מית". וכבר נרמז זה ב"קדושין" (ג, א), אמרו שם: "ושמיתם" - סם תם, נמשלה תורה לסם חיים, משל לאדם שהקה את בנו מפה גדולה, והניח לו רטיה" וכו' - כבר באר שלא יפחד בהיותו עוסק בתורה פן יתקפהו היצר, כי עסק התורה יצילהו מכל זה. וזהו שאמר כאן: "מכונים לב לומדיהם מדרכי מיתה לדרכי חיים".

חטיבה אחת - "שבח אחד, שבח מיוחד לומר אין כמוך" (רש"י). אבל - אלא, הרי. כמה חטיבות - שאר עיקרי האמונה שאנו מצויים. האספו ואגידהו וכו' - משמע שיעקב מתכוון להגיד להם את העתיד באחרית הימים, ולבסוף נמצא מברך בניו מראובן בכורי וכו'. אין בלבך אלא אחד - אמונה רק בקב"ה. אתם - השבטים. פדרבנות - כלי חד איתו מכוונים את הבהמה ללכת בדרך ישרה. מפקחים - מחכמים. פקחות - חכמה. דעת נפסד - דעה פסולה. מזמה - מחשבה חכמה. שזאת היא פונת הפרשה - הפסוקים הנזכרים במשלי עוסקים במעלת התורה המרחיקה מדעות פסולות. דכל דפריש ממינות מית - השב בתשובה מעבודה זרה בכל זאת ימות. תם - שלם.

חטיבה אחת בעולם

אמירת שמע של השבטים

התורה מכוננת האדם

פירוש דברי שלמה

התורה עז חיים

ביאורים

מעט מאד תיאורים קיימים בידינו, על האווירה בבית המדרש שבתקופת התנאים. אחד מהם מצוי במסכת חגיגה שם מתארים חז"ל: "תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו פוסלין והללו מכשירין, הללו אוסרין והללו מתירין". תיאור זה אינו שייך דווקא לתקופת התנאים הרחוקה, אלא רלוונטי מאד גם לימינו. גם לומדי התורה שבימינו, זוכים לעסוק במה שניתן למשה מסיני, ולברר את מה שהקב"ה לימד בעצמו.

אם נשים לב, אחד הדברים המרכזיים בתיאור זה, הוא הויכוח והדיון שבבית המדרש. הדבר מביא אותנו להתבונן בענייניו של המחלוקות שבין החכמים. במחלוקות רבות ברור הדבר שאחד מהחולקים מכווין לאמת, ואחד אינו מכווין לאמת. אם כן נשאלת השאלה כיצד ניתן ללמוד תורה, ולדעת שחלק מהדברים הינם טעות גמורה?

כדי לענות על כך, חשוב שנבין שאותם תלמידי חכמים אינם עוסקים רק בחתירה לדעת מה צריך לעשות, אלא הם לומדים את דבר ה' שנאמר למשה. לדברי הר"ן משה למד מפי הגבורה את כל השיטות השונות, ולמרות שיש רק אחת המכוונת לאמת, כולן הן חלק מהתורה. אולם למרות שכל השיטות הינן חלק מהתורה, הקב"ה בזמן מתן תורה קבע, שבני האדם הם אלה שיקבעו מהי ההדרכה המעשית שלפיה יש ללכת, ולכן גם אם יוכח משמים בדרך כלשהי שהאמת כאחת השיטות, ההלכה לא תקבע על פי הוכחה זו, אלא על פי מה שתלמידי החכמים הכריעו. כך הסבירו חז"ל את המעשה שהובא בגמרא על רבי אליעזר, שהוכיח באותות שמימיים שהאמת כדבריו, אולם חכמים לא קיבלו זאת, וקבעו שההלכה תקבע על פי מה שפל תלמידי החכמים או רובם יכריעו בארץ.

הרחבות

• אלו ואלו דברי אלוהים חיים

וְזֶה הָעֵינָן צָרִיף עֵינָן: אִיךָ נֹאמַר שְׁשֵׁתִי פְתוּת הַמַּחְלָקָת נֹאמְרוּ לְמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה... וְכֵלָם לְמַדָּם מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּלֹא הַכְרְעָה... אֲבָל מָסַר לוֹ כָּלֵל אֲשֶׁר בּוֹ יוֹדֵעַ הָאֱמֶת, וְהוּא: "אֲחֵרִי רַבִּים לְהִטּוֹת". ניתן להסביר את תשובת הר"ן על פי מה שכתב רש"י: "איכא למימר (ניתן לומר ש) אלו ואלו דברי אלוהים חיים הם זימנין דשייך האי טעמא וזימנין דשייך האי טעמא (לפעמים שייך טעם זה ולפעמים טעם זה) שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט" [כתובות נז]. כלומר, לא כל צדדי המחלוקת נכונים לפסיקת ההלכה, אולם כולם אמת מכיוון שיתכן שבמקרה אחר נכון יהיה לפסוק כמותם.

השלכה של דברים אלו להלכה עשה רבי משה פיינשטיין: "ה'שני דעות', ולפעמים עוד יותר, הם דברי תורה ממש... אף שהלכה כבית הלל, מכל מקום גם דעת בית שמאי הם דברי אלוהים חיים, ומטעם זה פשוט על מי שקם בבוקר ויודע שבהזמן שעד התפלה ילמוד רק דברי בית שמאי ולבאר דבריהם, צריך לברך ברכת התורה, משום שהם גם כן דברי תורה ממש, ותורת אמת, וכן הוא בכל המחלוקת שבמתניתין (משניות) וברייתות ובשני התלמודים בבלי וירושלמי ואף דברי הגאונים, ואף בגדולים דבזמנינו (שבזמננו) שייך זה" [אגרות משה אורח חיים ח"ד כה].

שאלות לדין

מדוע שהקב"ה ייתן לנו בהר-סיני דבר שהוא היפך האמת? זה רק מטעה אותנו!

"אחרי רבים להטות" - האם הרוב אף פעם לא יכול לטעות?

וְאָמְרוּ עוֹד: "בְּעֵלֵי אֶסְפוֹת" - אֵלֹו תְלַמְדֵי חֲכָמִים שְׁיוֹשְׁבֵינָא אֶסְפוֹת אֶסְפוֹת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, הֲלָלוּ מְטַמְאִין וְהֲלָלוּ מְטַהֲרִין, הֲלָלוּ פּוֹסְלִין וְהֲלָלוּ מְכַשְׁרִין, הֲלָלוּ אוֹסְרִין וְהֲלָלוּ מְתִירִין, שְׁמָא תֹאמְרוּ: 'הוֹאִיל וְהֲלָלוּ מְטַמְאִין וְהֲלָלוּ וכו', הִיאֵף אֲנִי לומֵד תּוֹרָה מֵעַתָּה?', תְלַמוּד לומֵד: 'נִתְנוּ מֵרַעָה אֶחָד' - כָּלָם פְּרַנְס אֶחָד אֶמְרָן מִפִּי אֲדוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֹאמְרוּ: 'וְיִדְבַר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאָמֹר...'. דְּרָשׁוּ מִלֵּת "כָּל" לומֵד: שְׁאֵפְלוּ דְבָרֵי מִי שְׁלֹא הִשִּׁיג הָאֱמֶת.

וְזֶה הָעֵינָן צָרִיף עֵינָן: אִיךָ נֹאמַר שְׁשֵׁתִי פְתוּת הַמַּחְלָקָת נֹאמְרוּ לְמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה, הֵנָּה, שְׁמָאֵי וְהֲלָל נְחָלְקוּ: "שְׁמָאֵי אוֹמַר מִקֵּב חֵלָה" וְהֲלָל אוֹמַר מִקֵּבִים", בְּאֱמֶת שְׁאֶחָד מִשְׁנֵי הַדְּעוֹת הוּא דַעַת אֱמֶתִי, וְהַשְׁנִי הַפְּכוּ, וְאִיךָ נֹאמַר שְׁיִצָּא מִפִּי ה' יִתְבָּרַךְ דְּבַר בְּלִתִּי אֱמֶתִי. אֲבָל הָעֵינָן כִּף הוּא: שְׁכָבֵר יְדוּעַ, שְׁכָל הַתּוֹרָה שְׁבִכְתָּב וּבְעַל פֶּה נִמְסְרָה לְמֹשֶׁה, כְּמוֹ שְׁאֶמְרוּ בְּגִמְרָא "מְגֻלָּה" (ט ב): "אֶמְרָר רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא אֶמְרָר רַבִּי יוֹחָנָן: מֵאֵי דַכְּתִיב: 'וְעֵלֶיָהֶם כָּכָל הַדְּבָרִים' - מְלַמֵּד שְׁהָרְאָהוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה דְּקִדְּקִי תּוֹרָה וְדְקִדְּקִי סוֹפְרִים וְמֵה שְׁהַסּוֹפְרִים עֲתִידִין לְחַדְּשׁ, וְמֵאֵי נִינְהוּ: מְקַרָּא מְגֻלָּה". "דְּקִדְּקִי סוֹפְרִים" - הֵם הַמַּחְלֻקוֹת וְחִלּוּקֵי הַסְּבָרוֹת שְׁבִין חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֵלָם לְמַדָּם מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּלֹא הַכְרְעָה כָּל מַחְלָקָת וּמַחְלָקָת בְּפִרְט, אֲבָל מָסַר לוֹ כָּלֵל אֲשֶׁר בּוֹ יוֹדֵעַ הָאֱמֶת, וְהוּא: "אֲחֵרִי רַבִּים לְהִטּוֹת", וְכֵן: "לֹא תִסּוּר מִן הַדְּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ". וְכִשְׁרָבוּ הַמַּחְלֻקוֹת בֵּין הַחֲכָמִים, אִם הִיָּה יָחִיד אֲצֵל רַבִּים הִיוּ קוֹבְעִים הֲלָכָה כְּדְבָרֵי רַבִּים, וְאִם רַבִּים אֲצֵל רַבִּים אוֹ יָחִיד אֲצֵל יָחִיד - כְּפִי הַנִּרְאָה לְחֲכָמֵי הַדּוֹר הַהוּא, שְׁכָבֵר נִמְסְרָה לָהֶם הַהַכְרְעָה, כְּאֶמְרוּ (דְּבָרִים יז ט): "וּבֵאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בְיָמֵי הֵהָם", וְכֵן: "לֹא תִסּוּר" וְגו', הִרִי שְׁנֵתָן רְשׁוּת לְחֲכָמֵי הַדּוֹרוֹת לְהַכְרִיעַ בְּמַחְלָקָת הַחֲכָמִים כְּפִי הַנִּרְאָה לָהֶם, וְאֵף אִם יִהְיֶה הַקְּדוּמִים מֵהֶם גְּדוּלִים מֵהֶם וְרַבִּים מֵהֶם, וְנִצְטוּיָנוּ לִילָךְ אַחַר הַסְּכֻמָּתָם הֵן שְׁיִסְכְּמוּ לְאֱמֶת אוֹ לְהַפְּכוּ.

וְזֶהוּ עֵינָן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגְּדוֹל וּמַחְלָקָתוֹ, וְאֶמְרוּ שֶׁם בְּבָבָא מְצִיעָא" (ט ב): "עֲמִדוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רִגְלָיו וְאָמַר: 'לֹא בְשָׁמַיִם הִיא', מֵאֵי 'לֹא בְשָׁמַיִם הִיא' - כִּבְר נִתְּנָה לְמֹשֶׁה עַל הַר סִינַי וְכָתוּב בָּהּ (שְׁמוֹת כג ב): 'אֲחֵרִי רַבִּים לְהִטּוֹת'". הֵנָּה רָאוּ כָּלָם שְׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְסַפֵּים אֶל הָאֱמֶת יוֹתֵר מֵהֶם, וְכִי אוֹתוֹתֵינוּ כָּלָם אֱמֶתִיִּים צוֹדְקִים, וְהַכְרִיעוּ מִן הַשָּׁמַיִם כְּדְבָרֵינוּ, וְאֵף עַל פִּי כֵן עָשׂוּ מַעֲשֶׂה כְּהַסְּכָמָתָם, שְׁאֲחַר שְׁשִׁכְלָם נוֹטָה לְטִמְאָה, אֵף עַל פִּי שְׁהִיוּ יוֹדְעִים שְׁהִיוּ מְסַפְּיָמִים כְּפִי מִן הָאֱמֶת, לֹא רָצוּ לְטַהֵר, וְהִיוּ עוֹבְרִים עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה אִם הִיוּ מְטַהֲרִין, כִּיּוֹן שְׁשִׁכְלָם נוֹטָה לְטִמְאָה, שְׁהַהַכְרְעָה נִמְסְרָה לְחֲכָמֵי הַדּוֹרוֹת, וְאֲשֶׁר יִסְכְּמוּ הֵם הוּא אֲשֶׁר צִוְּהוּ ה' יִתְבָּרַךְ.

איך שתי דעות אמיתיות

"לא בשמים היא"

אֶסְפוֹת - חבורות. מִקֵּב חֵלָה - משיעור של קב עיסה צריך להפריש חלה. עֲתִידִין לְחַדְּשׁ - מצוות דרבנן. וְמֵאֵי נִינְהוּ - וזוהוּ הם. הַסְּכָמָתָם - סברתם והכרעתם של חכמי הדור. עֲמִד - כאשר יצאה בת קול שהלכה כר' אליעזר, למרות שהרבים חלקו עליו.

לעילוי נשמת ר' אברהם בן ר' משה ומרת שהלה עטייה זצ"ל
לעילוי נשמת מרים בת משולם יהודה ע"ה

ביאורים

כאמור, הר"ן עסק ביסוד קביעת ההלכה בידי חכמים גם אם היא אינה מכוונת לאמת שבתורה. בגמרא מובאת אגדה עמוקה מאד הנוגעת ליסוד זה. הגמרא מספרת על מחלוקת שהייתה בין הקב"ה לבין 'מתיבתא דרקייעא' (בתרגום מילולי: ישיבת הרקיע), במציאות מסוימת בהלכות טומאת צרעת. הקב"ה סבר שבמציאות זו הדין הוא שהנגע טהור, ואילו מתיבתא דרקייעא סברו שטמא. כדי לבחור מי הוא שיכריע במחלוקת זו, החליטו לבחור דווקא בבן אדם, ובזה שהיה המומחה הגדול ביותר באותה התקופה בעניינים אלו. זמן זה, היה הזמן שבו הגיע זמנו של רבה להפטר מן העולם, אולם מלאך המוות הצליח לקחתו רק כאשר הוא פסק לרגע מתלמודו, משום שחשב שבאים מהמלכות לאוסרו, ואז עצר ואמר שמעדיף הוא למות ולא להימסר בידם.

הר"ן מתקשה בשני דברים: ראשית הר"ן מבין ש'מתיבתא דרקייעא' הם בני האדם שנפטרו כבר מן העולם, ומכיוון שכך הוא מקשה מדוע הם עוסקים בהלכות השייכות דווקא לבני האדם העלולים להיות טמאים בצרעת. ושנית, כיצד יתכן שאותם אנשי 'מתיבתא דרקייעא', 'העזו' לחלוק על ריבונו של עולם, ועוד להצריך הכרעה חיצונית של רבה?

הר"ן פותח בתשובה לשאלה הראשונה. הוא סובר, שלמרות שנפשו של האדם כלל אינה גשמית, בכל זאת במהלך חיי האדם היא נקשרת אל הגוף והדעות הגשמיות משפיעות עליה, ולכן לאחר הפרדה של הנפש מהגוף היא נותרת במקום ממוצע בין העולם הגשמי לעולם הרוחני. מסיבה זו, גם בשלב זה נשארות בנפש דעות גשמיות, ולכן טבעי הוא שהיא תמשיך לעסוק בחכמות הגשמיות. לדבריו של הר"ן מובן מדוע קבר יעקב את רחל דווקא במקום שבו היא תוכל להתחנן אליהם בדרכם לגלות, [למרות שמקום זה, לשיטתו, הוא חלק מחוצה לארץ, דבר שיש עליו מספר קושיות], מכיוון שלמרות פטירתה של רחל עדיין יש לה קשר לעולם הגשמי ולמקומותיו השונים. זוהי לשיטת הר"ן, 'מתיבתא דרקייעא', ויוצא אפוא שהקשר שלהם לעולם הגשמי גרם להם להתדיין, כביכול, עם ריבונו של עולם בהלכות נגיעים. בתשובה לשאלה השנייה יעסוק הר"ן בהמשך.

הרחבות

• השתתחות על קברים

משפן הגפץ ודבקותה במקום הגוף יותר משאר מקומות העולם התחתון. מסיבה זו כתב הר"ן "שראו להשתטח על קברי הצדיקים ולהתפלל שם, כי התפלה במקום ההוא תהיה רצויה יותר" [הדרוש השמיני]. לכן "פרש כלב מעצת מרגלים, והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: 'אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים'" [סוטה לד:]. הגרי"ז סולובייצ'יק אמר על מקום קבורת רחל שהוא מקום תפילה יותר ממקום אחר, שהרי כל קבורתה שם נועדה כדי שיבואו ויתפללו שם בניה בצאתם לגלות (עיין בראשית רבה וישלח פב).

בספר חסידים מסופר על אנשי קהילה אחת, שרצו לעזוב את מקומם וללכת להשתקע במקום אחר. בליה, "בא מת לאחד בחלום, ואמר 'אל תעזבו אותנו! כי יש לנו הנאה כשתלכו לבית הקברות'" [תשט]. מכאן עולה ש"הנאה יש למתים (כ)שאוהבים הולכים על קבריהם ומבקשים לנשמתן טובה" [שם תשי].

החיי אדם כתב: "ויהיה נזהר מאוד שלא ישים מגמתו (כוונתו) להתפלל ולבקש מן המתים, שקרוב הדבר שיהיה בכלל "דודרש אל המתים" [דברים יח, יא], אלא שיתפלל להקב"ה שיעשה חסד בזכות הצדיקים המתים" [קלח, ה]. לפי זה, ייתכן שהתפילה ליד הקברים נועדה כדי לעורר את הכוונה, כמו שכתב השולחן ערוך: "יוצאים כל העם לבית הקברות ובוכים ומתחננים שם, כלומר: הרי אתם מתים כאלו, אם לא תשובו מדרככם" [אורח חיים תקעט, ג].

שאלות לדין

אם גן עדן הוא בעולם התחתון, האם הנפשות שם נהנות מעינוגים גשמיים? מדוע לחכמים אין מנוחה לעולם? וכי לא מגיע להם שכר?

ועל זה הדרך יתפרש מה שאמרו בפרק "השוכר את הפועלים" (ב"מ פו א) בענין רבה בר נחמני: "הוה יתיב אגירדא דדיקלא וקא גריס, שמע דקא מיפילגי במתיבתא דרקייעא: אם בהרת קודמת לשער לבן - טמא, שער לבן קודם לבהרת - טהור, ספק - הקדוש ברוך הוא אמר טהור ומתיבתא דרקייעא אומי טמא, אומי: מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני דהוה יחיד באהלות, לא הוה מצי מלאך המוות למיקרב ליה מדלא הוה שתיק פומא מגירסיה, אול אידמי ליה לגונדא דפרשי, אומר: תינח נפשיה דהוה גברא ולא יתמסר בידא דמלכותא, אישתיק ונח נפשיה, כי הוה ניח נפשיה אומר: 'טהור טהור', יצאת בת קול ואמרה: אשריף רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאת נשמתך בטרה"ר.

ויש פאן שאלות עצומות - האחת: למה התעסקו הנפשות אחרי הפרדם מהגופות בעניני הגעים? והשנית: אחרי שהשיגו מה' יתברך שהיה מטהר, איך טמאו הם עד שהצרכו להכרעתו של רבה בר נחמני? ובפרוק אלו שתי השאלות נפרש בענין ההגדה: דבר ברור ומסכם, שאף על פי שהנפש אינה גוף ולא כח בגוף, אף על פי כן מצד ששכנה בגוף הצטיירה מדעות גשמיות עד שתייב מזה שתשכן אחרי הפרדה במקום גשמי, ונתברר מזה שגן עדן הוא בעולם התחתון, לפי שהעתק הקצוות? קשה כי אם בהדרגה, ובהיות בראשונה שכונתה במקום גשמי לבד, תעתק למקום מוצע בין הגשמי ובין בלתי בעלי גשם, והוא יתרון גן עדן לשאר המקומות, על דרך היתרון שיש לארץ ישראל על זולתה. וזהו שנמצא תמיד בתלמוד כי כשתשכן הנפש בעולם התחתון יהיה משכנה במקום הגוף, כאמרם בתלמוד (ברכות יח ב): "בעינא אבא", וראינו גם כן שלכונה זו לא קבר יעקב את רחל בארץ ישראל, אף על פי שהיה קרוב משם, כדי שפאשר יעברו ישראל דרך שם תתחנן עליהם, כמו שאמר (בראשית מח ז): "ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כבדת ארץ לבא אפרתה" וגו', והם דברי התנצלות כמו שאמר רש"י זכרוננו לברכה בפרושו. ובאמת, כי היותו קובר את רחל חוצה לארץ כדי שתהיה מבכה על בניה, רמז חזק על היות משכנו הנפש ודבקותה במקום הגוף יותר משאר מקומות העולם התחתון. וכל זה מצד שכונתה אל הגוף, שישארו בה דעות גשמיות אחריו. ולפיכך אין בזה תימה שתתעסק הנפש בחכמות הגשמיות. מצרף אל זה, כי באמת השכלים הנבדלים, מהשפע השופע עליהם מה' יתברך יתייב שיהיה עסקם בחכמה תמידי. והוא אמרם תמיד בתלמוד: "מתיבתא דרקייעא". ואמרו (ברכות סד א): "תלמידי חכמים אין להם מנוחה [מדברי תורה] לא בעולם הזה ולא בעולם הבא". ואחרי זה אין תימה מהתעסק הנפשות במראות נגעים.

בענין רבה וכו' - מעשה ברבה בר נחמני שהיה יושב על גזע הדקל וגורס בתורה, שמע קול משיבה של מעלה שדנו במקרה מסוים בהלכות צרעת. הקב"ה אמר טהור ושאר הצדיקים בני הישיבה אמרו טמא. אמרו מי יכריע במחלוקת זו - רבה בר נחמני שהוא בקיא באופן מיוחד בדינים אלו (ולכן צריך שימות ויגיע לישיבה של מעלה). לא היה יכול מלאך המוות להתקרב אליו כי לא הפסיק מללמוד תורה. הלך מלאך המוות ונתחפש לקבוצת פרשים של המלך הרודפים אחריו רבה. אמר רבה (לעצמו) עדיף לי למות ולא ליפול בידי חיילי המלך, הפסיק מלימודו ונפטר. בשעת פטירתו אמר טהור טהור. יצאה בת קול וכו'. הנפשות - נשמות של צדיקים שבעולם הנשמות. כח בגוף - כח התלוי בגוף. הצטיירה - הושפעה והתעצבה. יתייב מזה - מוכרח להיות. במקום גשמי - לדעת הר"ן גן עדן הוא מקום גשמי נסתר בעולמו. העתק הקצוות וכו' - המעבר בין מצבים קיצוניים הוא קשה ויש לעשותו בהדרגה. שכונתה - שוכנת בגוף. במקום הגוף - גם לאחר המיתה הנפש קשורה עם הגוף במקום הקבר. בעינא אבא - רצוני לפגוש את אבא (שנפטר). מצרף - נוסף לכך. השכלים הנבדלים - הנפש הרוחנית הנבדלת מהגשמית.

מה עסק הנפשות בנגעים

ביאורים

הר"ן ממשיך לעסוק בעניינה של אגדת חז"ל העוסקת במחלוקת בין הקב"ה לבין 'מתיבתא דרקייעא', שהוכרעה על ידי רבה בר נחמני. כאמור לעיל, הר"ן סובר שבמתיבתא דרקייעא יושבים אנשים שנפטרו כבר אך הם עדיין נמצאים במציאות הקשורה לעולם החומר. כעת פונה הר"ן להסביר כיצד יתכן שהספק נותר בעינו גם לאחר שהקב"ה הכריע באופן שונה, עד שנדרשו להכרעתו של רבה.

הר"ן מסביר שבאמת לא היה ספק לאף אחד מהי האמת. ברור היה לכולם שאם הקב"ה מכריע באופן מסוים, זו האמת. אולם כיוון שהקב"ה קבע בנתינת התורה שההכרעה תהיה דווקא על פיהם של חכמי ישראל, על פי הבנתם בתורה מכח השכל האנושי, לכן, גם אם נדע בדרך על טבעית שהאמת אינה כן, לא נוכל להכריע על פיה. זו הסיבה שאנשי מתיבתא דרקייעא חיכו להכרעתו של רבה. הם, שהיו בעבר תלמידי חכמים בעולם הזה, נותרו עם הכח שכלי, ועם היכולת להשיג את האמת התורנית מצד השכל האנושי. אולם הם חששו שעדיין רמתם השכלית או כמות העיסוק התורני שלהם לא היה מספיק כדי להשיג מעלה שכלית אנושית מספיק גבוהה, ולכן הם בחרו לשאול את רבה, הנושא עימו את כל התנאים הנצרכים להשגת האמת המתגלה לשכל האנושי באופן המושלם ביותר והוא זה שבאמת הכריע בניגוד לדעתם.

הר"ן מעיר, שעם זאת שקיים ערך רב ומקום מרכזי להכרעת השכל האנושי, גם חכמים בעלי שכל מפותח וידיעות רבות, כפופים לדעתו של הרוב, ולכן אפילו דעתו של אדם כמו רבה, לא הייתה מתקבלת להלכה אם הייתה עומדת בניגוד לדעת הרוב.

אגדת חז"ל עמוקה זו, מבליטה עד כמה גדול הוא כוחם של חכמי ישראל, ועד היכן יכול להגיע כוחו של השכל האנושי של האדם אם הוא משכיל לעמול לחברו לחשיבה של תורה.

הרחבות

• לא בשמים היא

איך ספקו בְּמָה שֶׁהִשְׁיִגוּ מֵה' יִתְבָּרַךְ. כאן עולה הניגוד החריף בין השכל האנושי לתורה האלוהית. רבי אריה לייב הלר דן בדברי הר"ן והקשה: כיצד יכולים אנו לחדש בתורה, הרי יש חשש גדול שנטעה, שהרי כך קרה אפילו לחכמים הגדולים בישיבה של מעלה? הא מתרץ על פי המדרש: "אמר ר' סימן: בשעה שרצה הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם, נעשו מלאכי השרת כמות כמות... חסד אומר: יברא, שכולו מלא חסדים. ואמת אומר: לא יברא, שכולו מלא שקרים. צדק אומר: יברא, שעושה צדקות. שלום אומר: אל יברא, שכולו קטטה. מה עשה הקדוש ברוך הוא? נטל אמת והשליכה ארצה, שנאמר 'ותשלך אמת ארצה'. אמרו לפני: רבש"ע, אתה מבזה תכשיט שלך?! אמר הקדוש ברוך הוא: רצוני שתעלה אמת מן הארץ" (ילקוט שמעוני יג). ומבאר: "משום שידוע ששכל האדם ילאה להשיג האמת בהיות בארץ שורשו, ולזה אמרו אתה מבזה תכשיט שלך, כיון שעיקר הבריאה עבור התורה, והאדם בשכלו האנושי מהנמנע להשיג האמת האמיתית, וכאשר יתנהגו העולמות כולם... על פי תורת האדם ולא יהיה על פי האמת - הרי אתה מבזה תכשיט שלך שחותרת אמת! ועל זה השיב הקדוש ברוך הוא: זהו רצוני שתעלה אמת מן הארץ! - והאמת יהיה כפי הסכמת החכמים בשכל האנושי ולשכון כבוד בארצינו" (הקדמה לקצות החושן). הקב"ה חפץ שאנחנו נלמד תורה בכוחות עצמנו ושנברר את האמת בכלים העומדים לרשותנו, בלי להתחשב בשיקולים אחרים, כבת קול וכדומה.

שאלות לדין

רבה בר נחמני היה יחיד מול כל ישיבה של מעלה. מדוע נהגו כמותו?

"לא תסור מן הדבר אשר גידו לך" - לכאורה דין זה נאמר לגבי היחס של תלמיד לגדולי הדור. אם כן, מדוע זה קשור לדין של "אחרי רבים להטות"?

וְעִכְשָׁו נִשְׁאַרָה הַשְּׂאֵלָה הַשְּׁנִית: אִיךְ סִפְקוּ בְּמָה שֶׁהִשְׁיִגוּ מֵה' יִתְבָּרַךְ. אֲבָל הַגְּדָה זֹאת מִתְפָּרֶשֶׁת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁתְּבַנְנוּ: כִּי עִם הַיּוֹתֵם יוֹדְעִים שֶׁסֶפֶק טְהוֹרֵם עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, הֵיוּ אוֹמְרִים טְמֵא, שֶׁאַחֲרֵי שֶׁהִכְרַעַת הַתּוֹרָה נִמְסְרָה לָהֶם בְּחִיָּהֶם, וְשִׁכְלָם הָיָה מְחִיב לְטֵמֵא, הֵיכָּה מִן הָרְאוּי שֶׁיְהִי טְמֵא, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא הִפָּךְ מִן הָאֱמֶת, שֶׁכֵּן מְחִיב הַשִּׁכְל הָאֲנוּשִׁי, וְהַשְּׂאֵרֵם, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא אֱמֶת, אִין רְאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן מַעֲשֵׂה בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁלֹּא טְהוֹר בְּעֵלֵי מַחְלָקָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אִף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁהִלְכָה כְּדַבְּרֵיו, וְלֹא נִסְתַּפֵּק לָהֶם שֶׁהֵעֵנִין מֵאֵת ה' יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁלֹּא סִפֵּק עַל אֱלוֹ, וְאִף עַל פִּי כֵּן אָמְרוּ: "לֹא בְּשָׁמַיִם הִיא". וְלִפְיֶכָךְ אָמְרוּ: "מֵאֵן נֹכַח? נֹכַח רַבָּה בְּרַחֲמֵינוּ", וְלֹא בְּאֵת לִוֵּי הַכְּרֵעָה מִן הָאֱמֶת, כִּי לֹא נִסְתַּפְקוּ בְּזֶה, כְּמוֹ שֶׁתְּבַתִּי, אֲלֵא שֶׁהִכְרִיעַ שֶׁשִּׁכְל הָאָדָם מְחִיב - כְּפִי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת שֶׁהִיא נִדְרָשֶׁת בָּהֶן - לְטַהֵר, וּמָה שֶׁהִיוּ מְטֵמְאִין, לֹא הֵיכָּה רַק מְקַצֵּר שִׁכְלָם בְּעֶרְךְ הַשִּׁכְל הָאֲנוּשִׁי, אוּ מְהַתְּרֵשְׁלֵם מְלֻמּוֹד בְּחִיָּהֶם. וְאֲמַנְסֵם, אִם יִרְבוּ הַמְטֵמְאִין עַל רַבָּה בְּרַחֲמֵינוּ שֶׁהִי מְטַהֵר, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא מְסַפֵּק לְאֱמֶת יוֹתֵר מֵהֶם, לֹא יַעֲשׂוּ הַמְרַבִּים מַעֲשֵׂה לְטַהֵר עַל פִּי סְבֵרַת הַיְחִיד, לְפִיכָךְ צְוִתָּה הַתּוֹרָה שֶׁהִכְרַעַת הַמְרַבִּים תִּכְרִיעַ, וְהַיְחִיד מְצַוָּה לַעֲשׂוֹת כְּהַסְפָּקָתָם אִף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהֵם בְּלִתֵּי מְסַפֵּקִים אֶל הָאֱמֶת, שֶׁכֵּף צְוִהוּ ה' יִתְבָּרַךְ בְּאָמְרוֹ: "לֹא תִסּוּר".

בְּמָה שֶׁהִשְׁיִגוּ - אחר שהתברר להם מהי דעת הקב"ה. סִפֵּק טְהוֹר - במקרה מסופק הדין הוא טהור. הָאֱמֶת - האמת המוחלטת האלוהית. וְהַשְּׂאֵר - הדעה החולקת. מֵאֵן נֹכַח - מי יכריע במחלוקת. בְּאֵת לִוֵּי - הגיע ליד. מִן הָאֱמֶת - בגלל שזו האמת האלוהית. הֵיוּ מְטֵמְאִין - נפשות הצדיקים. מְסַפֵּקִים לְאֱמֶת - מכוון לאמת.

